

Rozvoj města jako takového vždy odvisel od jeho vzrůstající hospodářské síly. Bohatství Jáchymova proto nečerpalo výlučně z hornictví, ale i z řemeslné a obchodní činnosti, takže město nevyunikalo pouze nevázaným životem, nýbrž i vnějším vzhledem.

Vzestup a pád

Zpočátku byl centrem města Chlebný trh (Brotmarkt), v jehož blízkosti byl vystavěn Špitální kostel Všech svatých (1516). Na místě bývalého obilného mlýna vyrostla kaple sv. Anny, původně dřevěná (1517), nedařleko od ní byl zřízen pivovar (1518) a vybudována radnice (1520). Vedle ní byl postaven menší, rovněž hrázděný objekt, který sloužil jako šatlava (Kothaus). Dřevěné domy, ve kterých bydleli horníci v prvních letech dolování, zřejmě sloužily jako hromadné ubytovny, neboť na dům připadalo v průměru 10-20 obyvatel. Bohatí měšťané ovšem stavěli své domy tak, aby odpovídaly i jejich majetku.

první jáchymovská radnice s Kothausem
(pohlednice z roku 1910)

Díky silícímu přílivu obyvatel ve dvacátých a třicátých letech se střed města posunul do horního sektoru údolí, který se od prvotní části začal odlišovat nákladnými zděnými stavbami v renesančním slohu. Náhle bylo postavení měšťana zvýrazněno tím, ve které části města jeho dům stál. Přední měšťané, kteří dědičně zasedali v městské radě, měli domy na novém náměstí, i když zde dosud vedle sebe stály honosné domy s renesančními portály i chudá obydlí havířů. Město bobtnalo a jeho prostor nečekaně nestačil ani nadměrnému přírůstku obyvatel, ale ani k jeho obživě. Šlikové proto roku 1529 k Jáchymovu připojili terény až k Arnoldovu, Hornímu Žďáru, Popovu, Mariánské, Plešivci, Abertamům a Hřebečné.

A jako nákladný dům reprezentoval bohatého měšťana, tak celou obec reprezentovala radnice. Proto byl r. 1531 obcí zakoupen za 2 000 zlatých dům hraběte Jeronýma Schlicka a přeměněn na novou radnici. Vedle ní byla postavena královská mincovna (1534-1536) a nedařleko i nynější děkanský kostel sv. Jáchyma a sv. Anny (1534-1540).

Ve městě stavěli své domy šlechta i patricijové, ale tyto nebyly jejich jediným majetkem. Patřily k němu důlní nebo hutní podniky, pozemkový majetek v okolí města a zpravidla i obchodně podnikali. Domy byly bohatě vybaveny nábytkem a vším možným zařízením, o čemž informují dochované závěti. Ze závětí se dovídáme o stříbrném náčiní, o zlatých a stříbrných klenotech, o přepychovém šatstvu, prádle, zbraních a nádobí, ale i o knihách.

Na obecně prospěšné stavby či na udržování špitálů a škol zpravidla pamatovala svými odkazy nebo příspěvky i řada obyvatel Jáchymova. Bohaté rodiny měly často téměř vlastnické právo na kostelní kaple, pro které opatřily oltáře, výzdobu i církevní potřeby, a nezdřídka při nich udržovaly i kaplany. Vedle velkých mecenášů byl bezpočet dárců menších, kteří věnovali kostelům zvony, kalichy, mešní roucha, náboženské knihy, obrazy, sochy, lavice, víno, olej a jiné potřeby. S měšťany soutěžily řemeslnické, hornické i minciřské pořádky.

Rozvoj města měl i své stinné stránky. Špatné životní podmínky, v nichž žilo obyvatelstvo, způsobovala nouze o byty, ale i nedostatečná strava. Hlavní složkou obyvatel byli havíři a městská chudina. Dělnické mzdy nebyly velké, životní úroveň byla nízká. Problémem městské správy bylo zajistit dostatečný přísun potravin, zvláště mouky, neboť zemědělsky chudá oblast, jakou byly Krušné hory, tuto základní potravinu nebyla schopna sama vyprodukovat. Pro zajištění mouky námezdně pracujícím byly od druhé poloviny 16. století vydávány obilné mandáty. Byly stanoveny maximální ceny chleba a byly zřizovány sklady obilí. Se stoupající

drahotou nestoupaly mzdy, a proto na drahotu doplácel nejvíce horník, zatímco pozemková vrchnost a obchodníci na ní vydělávali. I přeplněné byty, nevětrané doly, sevřená horská údolí plná otravných výparů z pražírén rud a hutí, tuhé a dlouhotrvající krušnohorské zimy zrovna nesvědčí o ráji na Zemi. Po dlouhodobé expozici dosud neznámým radioaktivním zářením se u horníků poměrně často projevovala „jáchymovská nemoc“.

V 16. století se pohybovala mzda mezi 10-70 groši týdně, ale stálý vzestup cen životních potřeb způsobil, že v sedmdesátých letech mzda 20 grošů nestačila ani na životní minimum pro dělnickou rodinu. Ve druhé polovině 17. století byla mzda velmi nízká, a to 16-70 krejcarů týdně. Brzy však stoupla na 1 zlatý a na úrovni 1 zlatý až 1 zlatý 10 krejcarů se udržovala i v 18. století.

Další složkou městského obyvatelstva byli řemeslníci a živnostníci. Četnější než v jiných městech zde byli kováři, provazníci, jircháři a lojovníci, jejichž výrobky potřebovaly doly, zvláště perkytléři, tj. krejčí hornických pracovních oděvů – perkytlí.

Zpočátku existovaly v Jáchymově pouze čtyři cechovní organizace – cech krejčích (1539), puškařů (1543), ševců (1546) a řezníků (1550). V souvislosti s úpadkem hornictví začal počet cechů rychle narůstat a řemeslná výroba nabrala na dynamice. Vznikl cech pekařů (1555), zámečnicků (1560), tkalců (1579), konvářů (1580), címolijců (1606) a k roku 1613 řada dalších – sladovníků, mlynářů, bednářů, kovářů, zedníků, tesařů, kožešníků, truhlářů, kloboučníků, řemenářů, hodinářů, hrnčírů a kartounkářů. Vznikly i obory úzce specializované, jako provazník, jehlář, knihvazač, brašnář, zvonář a výrobce lahví, z Annabergu se rozšířilo paličkování krajek. Mimo cechovní produkci byla zřízena výroba kobaltových barev.

Vzhledem k poměrně značné hustotě obyvatelstva a jeho vyšší kupní síle, spotřebovalo se v Jáchymově značné množství zboží, a to nejen zboží běžné spotřeby a zboží pro potřebu báňskou a hutní, nýbrž i luxusního zboží pro zbohatlé vrstvy a šlechtu, která se zde ráda usazovala. Přestože zde bývaly zpravidla vyšší ceny, tak značná poptávka po zboží dávala příležitost ke spekulaci. Dováželo se mnoho cizích suken, cizí piva, cizí vína apod. Obchod, a to zvláště velkoobchod, ovládali bohatí měšťané. Vedle velkoobchodu byl velmi rozsáhlý i prodej v drobném, prováděný kramáři v krámech a na rynku.

Nepostradatelným artiklem bylo dřevo. Obchodovalo se na zvláštním dřevném trhu, resp. výrobek z něho na uhelném trhu. Sloužilo k zajištění (výdřevě) důlních děl, na sázení ohně a na stavbu důlních strojů. Bez dřevěného uhlí se neobešly hutě. Spotřeba dřeva byla tak značná, že rychlému úbytku lesů v širokém okolí Jáchymova měla zabránit celá řada opatření, kterou zahájil jáchymovský lesní řád z r. 1538. Vyšel z pera horního správce Mattese Enderleina a patří mezi nejstarší lesní předpisy vůbec. Po něm následovalo množství lesních instrukcí z let 1560, 1564, 1593, 1618, 1661 a 1718.

Druhou důležitou surovinou bylo železo potřebné pro doly. Bylo tak výhodným artiklem, že se na něm často přižívali i báňští úředníci. Proto již šlikovský horní řád z roku 1518 zakazoval skladovat železo dřívě, dokud nebylo přísežně zváženo na městské váze (šichtmistři směli tudíž kupovat jen odvážené železo). I nový šlikovský horní řád z roku 1542 zakazoval šichtmistroví, který zásoboval sklad železa, a důlnímu, který železo vydával, jakékoli obchodování se železem. Horní hejtman měl pak dbát, aby obchodníci prodávali železo za tržní cenu a spokojili se s normálním ziskem.

Těžba nebyla myslitelná i bez dalšího zboží, kterým

důlní tesař
(dřevoryt Karla Tomana)

byly měchy, řetězy či provazy a koně do žentourů. Měchy se dělaly ze silných volských kůží, neboť byly značně namáhány při smýkání o stěny úklonných šachet. Jáchymovské doly ročně spotřebovaly až 1 000 těchto kůží, které se částečně dovážely i z ciziny (hlavně z Uher a Polska). Podle druhu těženého materiálu se dělily na vodní, v nichž se vytahovala voda, a perkovic, ve kterých se vytahovala jalovina i ruda. Pokud jde o lana, při těžbě úklonnými jamami byla dávana přednost řetězům před lněnými lany, které naopak vyhovovaly pro těžbu hašply. I jejich spotřeba byla veliká, takže mezi řemeslníky byl početný stav provazníků. Provoz dolů vyžadoval velký počet koní. Především to byli koně k pohonu žentourů, dále k odvážení rudy a k dovozu dřeva a uhlí. Dolovní koně měli stáje přímo při dolech, neboť byli přepřaháni každé dvě hodiny. O koních byly vedeny na každém dole záznamy a pečlivě sledovány náklady spojené s jejich vydržováním. Počet koní dosahoval několika set, takže bylo třeba pečovat i o dostatek a pravidelný přísun ovsu a sena.

Posledním důležitým materiálem, na němž závisel plynulý provoz dolů, byl lůj, kterým se svítilo v kahancích. Byl ve tvaru kotoučků asi 20 g těžkých, přičemž za směnu se spotřebovaly 4 kotoučky. Hospodařením s lojem byly pověřeni hutmani. K zajištění dodávek loje do báňských měst byly někdy vydávány i královské mandáty. Pro nedostatek loje se v dolech někdy muselo používat ke svícení sádlo či olej.

Na počátku 17. století se Jáchymov dostal do hluboké krize, ze které se více než dvě století nemohl vzpamatovat. S upadajícím hornictvím klesala životní úroveň a město se vylidňovalo, takže roku 1621 zde zbylo již jen 2 000 obyvatel. Bývalé hornické obyvatelstvo, pokud město neopustilo, se přeorientovalo na jinou činnost. Věnovalo se obchodu, zemědělství, vaření piva či domácí textilní výrobě. Veškerým potížím a svízelm města však zdaleka nebyl konec. Od roku 1624 se podle Lichtensteinova dekretu prováděla rekatolizace všech měst v Čechách. Protože jáchymovské obyvatelstvo bylo evangelického vyznání, přicházeli do města stále častěji jezuité provést násilnou rekatolizaci (19. srpna 1623 uzavřeli jezuité kostel sv. Jáchyma a o rok později ho vysvětili na katolický). Celou zkázu dovršila třicetiletá válka, kdy město drancovaly a plenily jak armády nepřátelské, tak i vlastní císařské.

Roku 1640 bylo město již podruhé vypleněno švédským vojskem a z celého města zbylo pouze 144 domů. Konečnou tečku za válečnými útrapami udělala roku 1645 epidemie moru a rozsáhlý hladomor. Poslední ranou pak bylo přeložení královské mincovny z Jáchymova do Prahy (1671). Jáchymov – proslulé středisko evropského stříbrorudného hornictví – tak upadl pro celý svět téměř v zapomnutí.